

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 15 (2008)

Άννα Μαραβά-Χατζηνικολάου: (1911-2005)

Παναγιώτης Α. Βοκοτόπουλος

doi: [10.12681/deltiokms.271](https://doi.org/10.12681/deltiokms.271)

Copyright © 2015, Παναγιώτης Α. Βοκοτόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βοκοτόπουλος Π. Α. (2008). Άννα Μαραβά-Χατζηνικολάου: (1911-2005). *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 15, 461–464. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.271>

ANNA MARABA-XATZHNIKOLAΟΥ
(1911 - 2005)

Τὴν 5ῃ Ἰουνίου 2005 ἔσβησε στὴν Ἀθήνα ἡ βυζαντινολόγος Ἄννα Μαραβᾶ-Χατζηνικολάου. Γόνος ἀρχοντικῆς οἰκογενείας τῆς Καλαμιάτας, ὅπου γεννήθηκε τὸν Μάρτιο τοῦ 1911, ἡ Ἄννα Μαραβᾶ ἐσπούδασε Ἱστορία καὶ Ἀρχαιολογία στὴν Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1935-1940) καὶ πῆρε professorat τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν (1936). Παντρεύτηκε τὸν γεωπόνο Γιάννη Χατζηνικολάου, ὁ ὁποῖος εἶχε γεννηθεῖ στὴν Στενήμαχο, σπούδασε στὴν Βιέννη καὶ κατέλαβε ἀνώτερες θέσεις στὸ Ὑπουργεῖο Γεωργίας· δὲν ἀπέκτησαν παιδιά. Ἐργάστηκε ἀρχικὰ ὡς καθηγήτρια γαλλικῶν (1936) καὶ ὡς διοικητικὴ ὑπάλληλος τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1937-1948). Τὸ 1946-1948 παρέμεινε ἐπὶ δύο καὶ πλέον ἔτη μὲ ὑποτροφία τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν στὸ Παρίσι, ὅπου παρῆκοιούθησε στὴν Σορβόνη καὶ τὴν École Pratique des Hautes Études τὶς παραδόσεις καὶ τὰ φροντιστήρια φημισμένων καθηγητῶν: τοῦ Rodolphe Guiland, τοῦ Louis Halphen, τῆς Germaine Rouillard, τοῦ Paul Lemerle καὶ τοῦ Alphonse Dain.

Τὸ 1948 ὑπεστήριξε διατριβὴ μὲ τίτλο *Recherches sur la vie des esclaves dans le monde byzantin*, καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων μὲ τὸν βαθμὸ «Ἄριστα». Ἡ διατριβὴ τῆς, ποὺ ἐξεδόθη τὸ 1950, τιμήθηκε τὸ 1952 μὲ τὸ βραβεῖο Λάππα ἀπὸ τὴν Association pour l'Encouragement des Études Grecques.

Ἐπιστρέφοντας στὴν Ἑλλάδα δὲν βρῆκε θέση στὸ ἀντικείμενο στὸ ὁποῖο εἶχε εἰδικευθεῖ, τὴν βυζαντινὴ ἱστορία, καὶ προσελήφθη τὸ 1950 στὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο ὡς Ἐπιμελήτρια, στὴν θέση ποὺ εἶχε μείνει κενὴ μετὰ τὸν θάνατο τῆς Βενετίας Κώττα. Ὑπηρέτησε ἐπὶ μία δεκαπενταετία στὸ Μουσεῖο ἀρχικὰ ὑπὸ τὸν Γεώργιο Σωτηρίου καὶ ἀπὸ τὸ 1961 ὑπὸ τὸν Μανόλη Χατζηδάκη. Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1965 διορίσθηκε ὡς Ἐφορος Βυ-

ζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων προϋσταμένη τῆς τότε ἰδρυθείσης 5ης Περιφέρειας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων, πού ἤδρευε στή Ἰωάννινα καί περιελάμβανε τήν Ἠπειρο, τήν Αἰτωλία καί Ἀκαρνανία καί τά νησιά τοῦ Ἴονιου. Ἐργάστηκε μέ ζήλο γιά τήν ὀργάνωση τῆς νέας αὐτῆς ὑπηρεσίας καί τήν προστασία τῶν μνημείων τῆς περιφέρειας της, ἀλλά ἡ σταδιοδρομία της διεκόπη ἀποτόμως στίς ἀρχές τοῦ 1968, ὅταν ἀπελύθη ἀπό τὸ τότε καθεστῶς. Ἀποκαταστάθηκε κατὰ τήν μεταπολίτευση, λίγο πρὶν ἀπὸ τήν συνταξιοδότησή της.

Οἱ πρώτες δημοσιεύσεις τῆς Ἄννας Χατζηνικολάου ἀναφέρονται σέ θέματα τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας, ἐνῶ μετὰ τὸν διορισμό της στήν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία τὸ ἐνδιαφέρον της μετατοπίστηκε στήν βυζαντινὴ μικροτεχνία, τίς εἰκόνες καί τήν εἰκονογραφία. Παράλληλα ἔκανε γνωστὴ σέ ἕνα εὐρύτερο κοινὸ τὴν Πάτιμο μέ ἕνα πολὺ καλογραμμμένο βιβλίο καί κεφάλαια σὲ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου ὁδηγούς. Μετὰ τὴν ἀπόλυσή της ὁ ἀειμνηστος Διονύσιος Ζακυθινὸς τῆς ἐπρότεινε νὰ δημοσιεύσει τίς μικρογραφίες τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκῆς τῆς Ἑλλάδος, ἀτελῶς γνωστῶν ἀπὸ τίς παλιές δημοσιεύσεις τῶν Paul Buberl καί Armand Delatte, τὴν ὁποία καί ἀνέλαβε σὲ συνεργασία μέ τὴν Κυρία Χριστίνα Πάσχου. Ἔτσι τὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια τῆς ζωῆς της ἐστράφη στήν μελέτη τῆς βυζαντινῆς μικρογραφίας.

Ἡ Ἄννα Χατζηνικολάου εἶχε εὐχάριστη ἐμφάνιση καί ἐμφυτὴ εὐγένεια καί ἀρχοντιά. Τὴν ἐξαρχαίτηζε ἥπιος χαρακτήρας καί θυμόσοφῃ ἀντιμετώπιση τῶν διαφόρων καταστάσεων. Ὁ ὑπογράφων εἶχε τὴν τύχη νὰ ὑπηρετήσει ὑπὸ τίς διαταγές της στήν 5η Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων καί νὰ ἐκτιμήσει, πέρα ἀπὸ τὴν ἀρτία ἐπιστημονικὴ συγκρότησή της, τὸν ζήλο της, τίς ἐνέργειές της γιά νὰ πλουτίσει τὰ μουσεῖα τῆς περιφέρειας της καί νὰ προστατεύσει τὰ μνημεῖα, καί τὴν ὀρθὴ ἀντιμετώπιση διαφόρων προβλημάτων. Εἶναι πραγματικὰ κρῖμα πού ἡ ξαφνικὴ καί ἄκοιμη ἀπόλυσή της ἀπὸ τὸ τότε καθεστῶς δὲν τῆς ἐπέτρεψε νὰ ὀλοκληρώσει τὸ ἔργο πού ὑπὸ αἰσίους οἰωνοὺς εἶχε ἀναλάβει.

Βιβλιογραφία τῆς Ἄννας Χατζηνικολάου

Αὐτοτελῆ δημοσιεύματα

1. *Recherches sur la vie des esclaves dans le monde byzantin*, Athènes 1950 (Collection de l'Institut Français d'Athènes, 45).
2. *Ὁ ἅγιος Μάμας*, Ἀθῆναι 1953 (Ἐκδόσεις τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν, 57. Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν - Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο, Διεύθυνση Μέλπωσ Μερλιέ. Καλπαδοκία, 9).

2α. *Ὁ ἅγιος Μάμας*, Ἀθήνα 1995. Δεύτερη ἔκδοση συμπληρωμένη (Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν).

3. *Πάτιμος*, Ἀθήνα 1957 (Collection de l'Institut Français d'Athènes, 63).

4. *Ἱερά Μητρόπολις Τρίκκης καὶ Σταγῶν. Εἰκόνες καὶ κεμίλια*, Ἀθήνα 1969.

5. *Πάτιμος*, Ἀθήνα 1972 (Ἀστήρ, δίγλωσση ἔκδοση στὰ ἑλληνικά καὶ στὰ ἀγγλικά).

6. *Κατάλογος μικρογραφιῶν βυζαντινῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, Α', Χειρόγραφα Καινῆς Διαθήκης Ι'-ΙΒ' αἰῶνος*, ἐν Ἀθήναις 1978 (Γραφεῖον Δημοσιευμάτων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, μὲ τὴν Χριστίνα Τουφεξῆ-Πιάσχου). Ἐξεδόθη καὶ στὰ ἀγγλικά.

7. *Κατάλογος μικρογραφιῶν βυζαντινῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, Β', Χειρόγραφα Καινῆς Διαθήκης ΙΓ'-ΙΕ' αἰῶνος*, 1985 (Γραφεῖο Δημοσιευμάτων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, μὲ τὴν Χριστίνα Τουφεξῆ-Πιάσχου). Ἐξεδόθη καὶ στὰ ἀγγλικά.

8. *Κατάλογος μικρογραφιῶν βυζαντινῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, Γ', Ὁμιλίες πατέρων τῆς ἐκκλησίας καὶ μνηολόγια 9ου-12ου αἰῶνα*, 1997 (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Κέντρο Ἐρευνας τῆς Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Τέχνης, μὲ τὴν Χριστίνα Τουφεξῆ-Πιάσχου). Ἐξεδόθη καὶ στὰ ἀγγλικά.

Ἄρθρα σὲ περιοδικά, συλλογικοὺς τόμους καὶ καταλόγους ἐκθέσεων

9. «Macellum, lieu d'exil de l'empereur Julien», *Byzantion*, XXI, 1951, σσ. 15-22.

10. «Μετάλλινα μαγικά εἰκονίδια Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης», *ΕΕΒΣ*, ΚΓ', 1953 (*Κανίσκιον Φαίδωνι Ἰ. Κουκουλέ*), σσ. 508-518.

11. «Οἱ εἰκόνες τῶν Ἀναστανάρηδων», *Ἀρχεῖον τοῦ Θρακιικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Ἱνστιτούτου*, ΙΘ', 1954, σσ. 327-331.

12. «Εἰκόνες τοῦ ἁγίου Χριστοφόρου τοῦ Κυνοκεφάλου», *Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier à l'occasion du 25e anniversaire de leur arrivée en Grèce*, III, Athènes 1957, σσ. 225-233.

13. «Ἡ ψηφιδωτὴ εἰκόνα τῆς Πάτιμου», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', Α', 1959, σσ. 127-134.

14. «Εὐλογία τοῦ ἁγίου Μάμα», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', Β', 1960-1961, σσ. 131-136 (Ἀναδημοσίευση: *Ὁ ἅγιος Μάμας*, Ἀθήνα 1995. Δεύτερη ἔκδοση συμπληρωμένη, σσ. 137-143).

15. «Στεατίτες», *Ἡ βυζαντινὴ τέχνη τέχνη εὐρωπαϊκὴ*, Ἀθήνα 1964, σσ. 149-151.

16. «Χρυσοκεντηκική», στο Σ. Παπαδόπουλος (έπιμ.), *Νεοελληνική χειροτεχνία*, Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, 1969, σσ. 199-219.

17. «Die Insel Patmos», στο Eni Melas (έπιμ.), *Alte Kirchen und Klöster Griechenlands*, Köln 1972, σσ. 252-256, 273-274.

18. «Patmos», στο Eni Melas (έπιμ.), *Die griechischen Inseln*, Köln 1973, σσ. 218-224.

19. «Προέλευση δύο χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκῆς τῆς Ἑλλάδος», *Ἑλληνικά*, 26, 1973, σσ. 325-327.

20. «Παραστάσεις τοῦ πατριάρχου Νικολάου Γ' τοῦ Γραμματικοῦ σὲ μικρογραφίες χειρογράφων», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', Ι', 1980-1981, σσ. 147-158.

21. «Ἡ διακόσμηση τοῦ χειρογράφου ἀριθ. 253 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκῆς τῆς Ἑλλάδος», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΙΒ', 1984, σσ. 399-407.

22. «Ἡ μικρογραφία τῆς χαμένης δραχμῆς», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΙΓ', 1985-1986, σσ. 209-213.

23. «Ἄγνωστο χειρόγραφο τοῦ Ἀντωνίου Μαλάκη», *Εὐφρόσυνον. Ἀφιέρωμα στὸν Μανόλη Χατζηδάκη*, 2, Ἀθήνα 1992 (Δημοσιεύματα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου, ἀρ. 46), σσ. 742-747 (μὲ τὴν Χριστίνα Τουφεξή-Πάσχου).

24. «Τριφεγγὴς ἔνθεος μοναρχία», *ΔΧΑΕ*, περ. Δ', ΚΑ', 2000, σσ. 221-226.

Λήμματα σὲ λεξικά

25. «Akathistos Hymnos», *Reallexikon zur byzantinischen Kunst*, I, Stuttgart 1966, στ. 94-96.

26. «Attribut», *Reallexikon zur byzantinischen Kunst*, I, Stuttgart 1966, στ. 440-448.

27. «Heilige», *Reallexikon zur byzantinischen Kunst*, II, Stuttgart 1971, στ. 1034-1093.

Χρονικά

28. «Βυζαντινὰ καὶ μεσαιωνικά μνημεῖα Ἡπείρου», *ΑΔ*, 21, 1966, Β' 2, σσ. 295-298.

29. «Μεσαιωνικά μνημεῖα Ἡπείρου», *ΑΔ*, 22, 1967, Β' 2, σσ. 351-354.

30. «Μεσαιωνικά μνημεῖα Ἰονίων Νήσων», *ΑΔ*, 22, 1967, Β' 2, σ. 371.